

42

abril-setembre 2020

revista de música i cultura popular

caramella

10 €

PARLEM DE...

El bosc

Ximo Caffarena • Arxiu de Folklore de la URV • Folk Segovia • Espai Xocolat

UNA CULTURA DELS INCENDIS FORESTALS

Iago Otero¹

IAGO OTERO

26 de juliol de 2015. Contrafoc de la unitat GRAF-00 a la urbanització de Ca l'Esteve (Bages), per aturar el cap de l'incendi.

Estiu de 2015. Soc en un 4x4 de Bombers que baixa per la C-14 en direcció a Reus. Del cotxe estant, un auxiliar del Grup de Reforç d'Accions Forestals (GRAF) m'indica els «incendis» que podem observar: a la dreta, Vilaverd 2012; a l'esquerra, Lilla 2002. Continuem i apareixen La Riba 1994, La Riba 2011 i Alcover 2003. Més endavant veiem els de l'Albiol. En els més recents, la vegetació tot just s'hi comença a recuperar. En d'altres, puja un coixí verd de pins joves que fa goig, sota la llum blava d'estiu.

Un dia més, acompanyava un equip del GRAF per la meua recerca sobre l'ecologia política dels incendis forestals. Grup d'especialistes en la matèria creat el 1999 dins del cos de Bombers de la Generalitat de Catalunya, el GRAF s'encarrega de fer el seguiment del risc d'incendis i de proporcionar coneixement tècnic i eines per a gestionar un fenomen que consideren ben natural.² Aquell estiu, les condicions meteorològi-

ques i forestals extremes van fer que el GRAF pronostiqués grans incendis forestals simultanis que podrien afectar, entre d'altres, extenses zones d'urbanitzacions de la regió metropolitana de Barcelona.

«Petarà dimarts.» Asseguts en una terrassa a Santes Creus un dia de finals de juny de 2015, diferents unitats del GRAF fan una pausa de les seves rutes de vigilància per les zones de més risc i, tot prenent un cafè, enumeren les zones que ja estan «a punt». L'endemà esmorzem a Piera amb una colla de bombers. La serra de Collserola és una de les zones que estan «a punt», i el grup s'imagina l'emergència que hi podria ocasionar un incendi de 2.000 hectàrees. Una altra és la zona de Tordera. A la Sala Central de Bombers, situada a Bellaterra, l'avís d'una columna de fum prop de Tordera els primers dies de juliol encén l'alarma i s'hi envia un helicòpter a comprovar-la. Al parc de bombers de Tivissa, un grup del GRAF i de bombers voluntaris

especulen sobre els llocs que podrien cremar i la superfície afectada. És 4 de juliol: avui fa vint-i-un anys que va començar un dels pitjors episodis d'incendis del país, recorden. A Banyoles i Anglès s'enregistren temperatures rècord, de fins a 42 i 43 °C. Hi ha molta expectació.

Els GRAF, i la resta de bombers, estaven esperant el gran incendi. Un d'ells em va dir que tenen ganes d'aplicar els seus coneixements i d'aprendre més. Per això volen ser presents en el gran incendi, l'ocurrència del qual es considera inevitable donat l'estat actual dels boscos. Un altre GRAF em va dir que la raó de ser del bomber és cobrir l'emergència per incendi forestal. Però «la bèstia» per a la qual es preparen, va afegir, l'han vista poc: tot i que els grans incendis forestals són responsables de la major part de superfície cremada, només apareixen de tant en tant.³ Suficient per a estudiar-los i entendre'ls, tanmateix. Un dels comandaments del GRAF

em va explicar que l'incendi és «un fenomen natural que es comporta absolutament com un ésser viu». Un seguit d'expressions recollides durant el treball de camp testimonien aquesta concepció de l'incendi, que fins i tot sembla tenir una certa voluntat pròpia: l'incendi *va a buscar* un determinat punt on li serà més fàcil de progressar, *respira* per un determinat flanc i *xudca* cap a ell tot l'aire del voltant per alimentar la combustió.

El cap del GRAF em va donar una definició més científica. Per ell, un incendi forestal és «una espècie de pertorbació que té un règim sobre el territori», del qual «forma part». El *règim* fa referència a on i quan es produeixen els incendis, com es comporten i quins factors n'afavoreixen o en dificulten la propagació. Gràcies al coneixement dels règims d'incendis de Catalunya, desenvolupat pel GRAF, el cos de Bombers ha pogut reduir la superfície cremada anualment.⁴ Aquest èxit s'ha basat, sobretot, en el coneixement dels anomenats *punts crítics*, en els quals els incendis canvien de comportament, com un nus de barrancs o un coll. Un dels tècnics del GRAF em va explicar que en aquests punts els bombers tenen «oportunitats d'extinció», especialment si abans de l'incendi s'hi redueix la continuïtat del combustible amb diferents tècniques de gestió. Aquests punts crítics que suposen oportunitats d'extinció són anomenats Punts Estratègics de Gestió o PEG, una expressió central en l'argot dels GRAF.

El mètode de contenció de l'incendi en els seus punts crítics va tenir la prova de foc a l'incendi de Sant Llorenç Savall, el 2003. Tot i que aquell incendi tenia un potencial equivalent als devastadors episodis de 1986, 1994 i 1998 (unes 36.000 hectàrees), la nova manera de fer dels GRAF va permetre a Bombers limitar-ne la superfície a només 4.500 hectàrees. A partir de llavors, els tècnics del GRAF van començar a implementar PEG en diversos territoris, bo i planificant actuacions en col·laboració amb els encarregats de la redacció de plans de prevenció a l'administració forestal i en espais naturals protegits. El cap de Creus, el Cadí, l'Alta Garrotxa i les Gavarres van ser les primeres zones on es van desenvolupar PEG.

Durant el treball de camp vaig poder observar tot un seguit de PEG arreu del territori català: pastures que creixien després d'una crema controlada, boscos aclarits o conreus. Com que tenen poc combustible, en els PEG els incendis s'alenteixen i se'ls pot contenir amb més facilitat. Així, més que no pas intentar, en va, eliminar els incendis, el GRAF prepara els paisatges perquè els incendis tinguin una intensitat assumible pel cos de Bombers i per la societat.

«Si volem incendis de més baixa intensitat, hem de crear economia del paisatge.» En una entrevista a TV3 a l'inici de la campanya de 2014, el cap dels GRAF va resumir així la seva visió, després de dir que la capacitat d'extinció té un límit i que la societat ha d'ajudar el cos de Bombers en aquest sentit. Amb uns col·legues, el 2012 va fundar la cooperativa Les Atxes al Baix Camp i la Ribera d'Ebre. Un dels seus treballadors em va explicar que la cooperativa comprava estella procedent dels boscos de la zona i l'emmagatzemava per reduir-ne la humitat i apujar-li el valor. Després feia contractes de subministrament amb clients que tenien calderes de biomassa, per a calefacció. Això els permetia assegurar la clientela i pagar un preu just per l'estella als propietaris o els gestors forestals. L'estella, em va dir, sovint provenia dels PEG que gestiona el Consorci de la Serra de Llaberia, un espai

natural protegit de la regió. Un dels seus tècnics és un antic bomber del GRAF, el qual em va explicar que la prevenció d'incendis que hi duïen a terme formava part d'una gestió integral del paisatge: «Combinem la prevenció d'incendis amb la millora d'hàbitats, com poden ser el de la pinassa, els espais oberts per l'àguila i les pastures». Els PEG, em va dir, s'hi planificaven en sinergia amb activitats econòmiques locals com la pastura o la producció de vi, i sovint es mantenien amb les cremes controlades del GRAF. Uns anys després del meu treball de camp, la cooperativa Les Atxes va haver de tancar, però ara la Diputació de Tarragona i els ajuntaments volen donar un nou impuls a la biomassa local i preveuen instal·lar una caldera a Vandellòs i una altra a Tivissa, que podrien ser alimentades directament pel Consorci de la Serra de Llaberia.

La serra de Tivissa, les muntanyes de Prades, la serra de Miralles, Sant Llorenç del Munt o el Montseny són només alguns dels territoris on aquest tipus de gestió s'aplica des de fa uns anys. En aquestes iniciatives, la prevenció de grans incendis forestals va lligada a la reconfiguració del paisatge a través d'activitats del sector primari i de l'ús controlat del foc com una eina més de gestió.⁵

26 de juliol de 2015. Ens comuniquen que hi ha una columna de fum a Odena, zona d'alt risc per

IAGO OTERO

23 d'agost de 2014. Punt Estratègic de Gestió (PEG) prop del coll de Monetze, a la serra de Tivissa, en un nus entre dues carenes. Les cremes controlades n'han eliminat l'arbrat i el matollar i hi han afavorit el creixement de pastures, que són aprofitades per un ramat de cabres blanques.

26 de juliol de 2015. Al flanc esquerre de l'incendi d'Òdena (entre el Bages i l'Anoia), prop de la carretera C-37, amb la unitat GRAF-00. Valoració d'oportunitats per a fer maniobres amb foc i contenir l'incendi.

la sequera acumulada i pel vent de ponent que hi bufa. Soc en un restaurant de Tivissa amb la unitat del cap del GRAF, on esperem que ens portin un plat de pasta i una amanida. «No durarem ni deu minuts, aquí», diu el cap. Efectivament, marxem sense ni haver vist els plats. A les fotos del grup de Telegram que utilitza el GRAF per intercanviar informació sobre incendis hi veig una gran columna de fum. S'informa que el foc es propaga per les capçades dels arbres. S'hi envien camions i helicòpters. «Aquest sí», diu algú del nostre grup, enmig de l'emoció general. És finalment el repte per al qual s'han preparat.

Durant el trajecte, el cap del GRAF demana informació a les seves unitats sobre la previsió del vent i els dona instruccions d'actuació. Quan finalment arribem, travessem la zona cremada per la carretera C-37. A la nostra dreta, veiem el cap de l'incendi, fins ara mogut pel vent de ponent. Fem cap a l'anomenat *punt de trànsit*, des d'on es canalitzen els mitjans que arriben a l'incendi: Bombers, Agrupacions de Defensa Forestal (ADF), Policia Local, voluntaris de Protecció Civil, Mossos d'Esquadra... El cap del GRAF es reuneix amb els caps de Bombers i amb el director general. Els ha proposat l'estratègia que cal seguir.

La carretera del coll de Can Maçana seria l'escenari d'una gran

operació amb foc encaminada a aturar el cap de l'incendi. Quan hi vam arribar hi havia totes les unitats del GRAF, camions de Bombers i mitjans d'ADF, que cremaven la part que quedava entre ells i l'incendi, tot al llarg de la carretera. Així li treien combustible. Tot seguit, amb la unitat del cap del GRAF vam entrar a la urbanització de Ca l'Esteve per anar a buscar el cap de l'incendi, que s'acostava amb molta intensitat. La unitat va encendre un contrafoc, el qual va ser succionat pel front de l'incendi, que es va alentir. Un incendi amb un potencial de milers d'hectàrees va quedar reduït a unes 1.300 hectàrees.

Un mes després de l'incendi vaig visitar la zona afectada amb tècnics del GRAF, tècnics de l'administració forestal, voluntaris d'ADF i propietaris forestals per entendre si les mesures de gestió implementades abans de l'incendi havien ajudat a reduir la intensitat del foc. El frenesí de l'incendi havia donat pas a una calma continguda, i el bosc es preparava per a recomençar. A tocar de la carretera d'Òdena a Maïans, vam observar una finca on abans de l'incendi s'havia fet una aclarida d'arbres. Els GRAF van explicar que allà el foc s'havia propagat per la superfície i només havia afectat algunes capçades. En canvi, en una altra finca que vam visitar, on no s'havia fet cap intervenció, el foc havia assolit una alta

intensitat per convecció i havia consumit tota la vegetació.

Vam enfilar-nos a un petit turó. Des d'allà vam veure la part afectada i la que s'havia salvat de les flames. Rodals completament calcinats, d'altres amb només alguns arbres *torrats* i d'altres encara encoixinats de pins verds. Un mosaic de conreus airejava la vista forestal, i les serres del fons feien la transició cap al blau cel. El pas de l'incendi semblava haver afegit un punt de diversitat a aquells verals. Era Òdena 2015, una nova marca del foc al paisatge, un nou incendi a la base de dades del GRAF.

Notes

1. Aquest treball es basa en la informació recollida com a investigador postdoctoral de l'institut IRI THESys de la Universitat Humboldt de Berlín.

2. Per una breu història de la creació del GRAF i la manera com va canviar el sistema de prevenció i extinció d'incendis de Catalunya, vegeu I. Otero i J. Ø. Nielsen (2017): «Coexisting with wild-fire? Achievements and challenges for a radical social-ecological transformation in Catalonia (Spain)», a: *Geoforum*, 85, p. 234-246. Per una història en català del cos de Bombers de la Generalitat de Catalunya, vegeu C. Savalls (2009): «Els bombers de la Generalitat (1980-2008)», a: *Bombers de Catalunya. Història i present*, Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, p. 154-195.

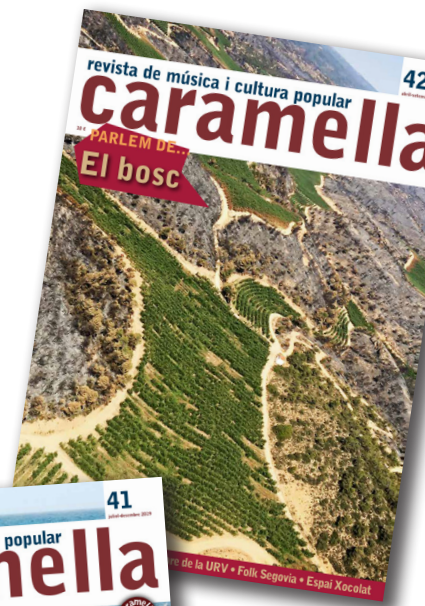
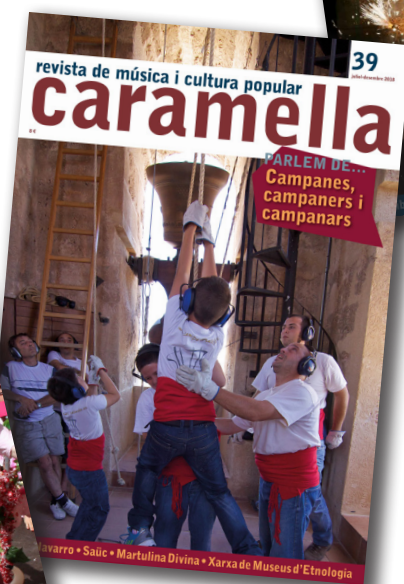
3. Durant el període 1983-2012, un 0,5 % d'incendis van ser responsables del 73 % de la superfície cremada. Són els anomenats *grans incendis forestals* o GIF (de més de 500 hectàrees). Font: Servei de Prevenció d'Incendis Forestals del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació de la Generalitat de Catalunya.

4. Segons el treball de modelització de l'equip de L. Brotons, la superfície cremada anual a Catalunya va disminuir en el període 2000-2010 a conseqüència dels canvis introduïts pel GRAF en les pràctiques d'extinció del cos de Bombers. Vegeu Brotons, L. *et al.* (2013). «How fire history, fire suppression practices and climate change affect wildfire regimes in Mediterranean landscapes», a: *PLoS ONE*, 8, e62392. Com que les zones cremades faciliten l'extinció de nous incendis, segons el GRAF, haver reduït la superfície cremada implica que els incendis del futur seran més difícils de controlar. És l'anomenada *paradoxa de l'extinció*.

5. Vegeu, per al cas de Sant Llorenç del Munt, I. Otero i R. Farriol (2013): «Memòria pagesa per a la prevenció d'incendis forestals», a: *Vallesos*, 4, p. 144-145.

En ca ra me lla't

Ara és el moment
de garantir
el futur de
Caramella,
la revista de
música i cultura
popular

Ajuda'ns a muntar
la més espessa xarxa
de suport i intercanvi
en el món de la cultura
de i a casa nostra

Subscriu-t'hi!

18€/any, te l'enviem a casa i et regalem 5 números endarrerits*

www.revistacaramella.cat / redaccio@revistacaramella.cat

*Pots triar, en el moment de formalitzar la subscripció, 5 números de l'1 al 39 (excepte els números exhaurits: 5-10-11-12-15-17-27), i te'ls enviem a casa, gratuïtament.